

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Szegedi Tudományegyetem

Állam- és Jogtudományi Kar

Nemzetközi jogi és Európa-jogi Tanszék

**„A polgári eljárások ésszerű időtartama az
Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában”**

Uszkay-Boiskó Sándor

Európa-jogi szakirányú képzés

„Konzulens”: Prof. Dr. Blutman László

„Justice delayed is justice denied”

SZEGED

2007

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	2
Előszó	3
Bevezetés 4	
I. Az ésszerű határidő „fogalma”	5
<i>A határidő számításának kezdete</i>	5
<i>A határidő vége</i>	6
<i>Végleges ítélet, döntés értelmezési problematikája</i>	7
<i>Az ésszerűség mérlegelése</i>	7
II. A strasbourgi emberi jogi bírászkodás esetjoga, gyakorlata	
az eljárás ésszerű időtartamának vonatkozásában	8
1. <u>Az jogvita természetével kapcsolatos kritériumok</u>	9
<i>Az ügy bonyolultsága</i>	9
<i>Az ügy tétje a kérelmező szempontjából</i>	10
Exkurzus I.: „Justice delayed is justice denied”	
<i>rendkívüli körülményt érdemlő esetei</i>	12
2. <u>A jogvita főszereplőinek magatartására vonatkozó kritérium</u>	13
<i>A felek magatartása</i>	13
<i>Az eljáró hatóságok magatartása</i>	14
- <i>Igazságszolgáltatási szervek és más hatóságok az eljárásban</i>	14
- <i>A többi nemzeti hatóság; a kormány és a jogalkotó</i>	14
- <i>Az államok által alkalmazott érvek</i>	
<i>megítélése a marasztalás elkerülése végett</i>	16
Exkurzus II.: <i>A hazai polgári eljárásjogi szabályozás tömör</i>	
<i>ismertetése az elhúzóds miatti szankcionálás terén...</i>	18
Felhasznált irodalom	20

Előszó

A következő sorokban kívánjuk bemutatni munkánk megírásának előzményeit, okait, illetőleg annak felépítését és magyarázatát.

Jogi tanulmányaink folytatása során vállalkoztunk a Szegedi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar, Nemzetközi jogi és Európa-jogi Tanszéke által koordinált Európa-jogi szakirányú képzésen való részvételre, mely képzés harmadik tanulmányi félévében felvett, „Az emberi jogok védelme az EU-jogban” című kötelezően választható kurzuson való részvétel, és annak teljesítése során viszonylag mély ismereteket szereztünk a strasbourgi emberi jogi bírászkodás eljárásáról és vonatkozó gyakorlatáról. Mindezek következtében részben a tantárgyi teljesítés feltételeként, részben pedig idevágó érdeklődésünk okából született meg a lentebb kifejtett munka, amely során az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatán keresztül kívánjuk bemutatni az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikkének 1. pontjában foglalt; az ésszerű időn belüli befejezés megítélésének problematikáját.

A dolgozat megírásához két főbb forrást használtunk fel, nevezetesen a témában elismert szakértelemmel rendelkező Grád András egy művét (*ld. Felhasznált irodalom*) és a Bírósági Határozatok (Emberi Jogi Füzetek) című folyóirat vonatkozó cikkeit, tanulmányait.

Munkánk terjedelmi határai miatt igyekeztünk a teljességre való törekvés igénye nélkül csak a polgári eljárásokra koncentrálni.

Bevezetés

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikke 1. pontja értelmében:

„Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott, független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően (...)”

Munkánkat azzal a kijelentéssel szeretnénk elkezdni, hogy amennyiben a fenti idézethez hozzátennénk a második mondatot és a következő két pontot, úgy a szabadsághoz és biztonsághoz való jog védelmét deklaráló 5. cikkel együtt ez a szöveg lesz az Egyezmény legösszetettebb és leghosszabb szakasza.

Bár egy jogász számára nem túl sokra enged következtetni egy ilyen kezdőmondat, mégis kijelenthetjük, hogy már formailag és megfogalmazásilag is talán egy igen bonyolult kérdéskörrel van szó.

A 6. cikk több követelményt is támaszt az Egyezményben részes államok irányába, amelyek közül a bíróság függetlensége és pártatlansága, az ésszerű tárgyalási idő és az eljárás nyilvánossága is általános követelménynek minősül. Ez pedig nem jelent mást, minthogy mind a polgári, mind a büntetőügyekben érvényesülő előírásokkal állunk szemben.

Amikor általánosságban beszélünk a 6. cikkről mindenképpen fontos kiemelni, hogy amennyiben a tárgyalt cikkely mellett a 13. cikk alkalmazása is szóba jönne a hatodik mindig elsőbbséget élvez. Így a Bíróság a jogorvoslati jog vonatkozásában nem vizsgálja a polgári jogi jogokat és a büntetőjogi vádatokat érintő ügyeket a 13. cikk alapján, tekintettel arra, hogy e szempontok beleértendők a 6. cikknek megfelelően lefolytatott eljárásba. Természetes, hogy ez azonban nem jelenti azt, hogy a 6. cikk önmagában jogot keletkeztetne a fellebbezésre, ugyanis itt csak annyiról van szó, hogy ha

egy állam alkalmaz egy jogorvoslati fórumot, úgy annak működése a 6. cikk alapján kell, hogy történjék.

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikkének *főbb rendelkezései* a következő témakörökre bonthatók;

- a.) a bírósági eljáráshoz fűződő jog,
- b.) a bíróság törvényes létrehozottsága,
- c.) a bíróság függetlensége,
- d.) a bíróság pártatlansága,
- e.) a tárgyalás nyilvánossága,
- f.) a tisztességes eljárás,
- g.) az eljárás ésszerű időtartama,
- h.) az ártatlanság védelme,
- i.) a fegyveregyenlőség elve,
- j.) és a védelemhez fűződő jog.

Munkánk terjedelmi határai miatt az Egyezmény vonatkozó cikkének rendelkezései közül csak a polgári-közigazgatási ügyek típusával kívánunk foglalkozni és azon belül is az eljárás ésszerű időtartama megítélésének problematikájával.

A dolgozat alapjául szolgáló kutatás és utánajárás során szerzett tapasztalatunk szerint nem mindig egyértelmű, hogy mely tények milyen irányba és milyen mértékben befolyásolják az eljárás elhúzódását, emiatt munkánk fő célja, hogy ezekre megpróbáljunk rávilágítani és az egyes problematikus kérdéskörökre kitérjünk.

I. Az ésszerű határidő „fogalma”

A határidő számításának kezdete

Itt ragadnánk meg az alkalmat, hogy kijelentsük, hogy különbséget kell tenni a polgári és büntető ügytípusok szerint a határidő kezdete terén, de munkánk témaválasztása miatt az alábbiakban csak a polgári jogi megközelítésre szorítkoznánk.

Általánosságban kijelenthetjük, hogy polgári ügyekben a határidő kezdő időpontja általában a *keresetlevél benyújtásához igazodik*, ezen belül is értelemszerűen elsősorban az elsőfokú bíróságnál, de akár egy felsőbb bíróságnál, amely első és végső fokon is kompetens. Így például:

- a svájci Szövetségi Bíróság a Steiner ügyben¹,
- a belga Államtanács a De Moor ügyben²,
- vagy az olasz Számvevőszék a Massa ügyben³.

Megjegyzendő, hogy bizonyos esetekben egy *közbenső eljárási határozat is képezheti a határidőszámítás kezdetét*, mint például egy fizetési meghagyás kibocsátása vagy egy elkobzásról szóló határozat. Sőt a Bíróság még ennél is tovább lépett, amikor egy esetben kijelentette, hogy a határidő egyes esetekben akár már az előtt is elkezdődhet, hogy a keresetlevelet a felperes benyújtotta a bíróságnál. Az esetek megjelölése nélkül a következő példákat tudjuk az előbbi bírósági álláspont alátámasztására hozni; ezek szerint a határidő kezdő időpontja egybe esett a

- a miniszterelnökhöz benyújtott kegyelmi kérvény dátumával,
- vagy például a gyermek állami gondozásból való kivételét célzó kérelem dátumával...

Kivételek:

Itt fontos kiemelni, hogy a tárgyaláson hozott közös egyezség időtartama **nem számít bele** a határidőbe.

¹ 1983. július 13., No 66, 23.p.

² 1994. június 23., No 292-A, 62.p.

³ 1993. augusztus 24. No 265-B, 28.p.

Abszolút érvényesülő, jelentős kivétel:

A határidő kezdő időpontja soha **nem előzheti meg** az Egyezménynek az érintett áállammal történő **hatályba lépését megelőző időpontot**. Tehát ha a jogvita már korábban kezdetét vette csak azon időtartam kerül elismerésre, amely a hatálybalépés óta telt el.

A határidő vége

Előző fejezetben tárgyalt témával ellentétesen itt már nem szükséges elhatárolni a polgári és a büntetőügyeket, így általánosságban igaz, hogy a befejező időpont az utolsó, immáron **véglegesnek** számító **bíróági döntéssel** esik egybe - a belső bíróági szervezetrendszer egy meghatározott szintjén.

Azaz beszélhetünk elsőfokú polgári (közigazgatási) vagy büntető bíróság ítéletéről de akár a fellebbviteli bíróság döntéséről is.

Példák a **legfőbb joghatósági döntésre**;

- francia Semmítőszék,
- a belga, olasz, holland vagy a görög Semmítőszék,
- az osztrák vagy a portugál Legfelsőbb Bíróság,
- a német vagy a svájci Szövetségi Bíróság,
- vagy az olasz, belga vagy a portugál Közigazgatási Bíróság...

Végül de nem utolsó sorban egy **alkotmánybíróság aktusa** is minősülhet a határidő lezáró pontjaként.

Rendszerint a határidő befejező pontjaként jelentkező ítéletek döntenek a polgári jogi ügy érdeméről, de kivételesen eljárás határozatok is betölthetik ezt a szerepet, mint például;

- *eljárást megszüntető határozat*, amely egy békés megegyezés eredményeképpen jött létre,
- egyes jogorvoslatok igénybevételét célzó *kérelmeket elutasító határozatok* (finn jog),
- az alapeljárásban hozott döntésre vezetett *végrehajtás során született határozat* (portugál jog).

A Bíróság viszont *figyelman kívül szokta hagyni* az olyan határozatokat, amelyek a jogvita alapját nem képező jogorvoslatok tárgykörében születnek, mint amilyen a felülvizsgálati eljárás vagy az félreértelmezésre alapított jogorvoslatok köre.

Végleges ítélet, döntés értelmezési problematikája:

Az alábbiakban tömören kívánjuk bemutatni, hogy milyen tényekhez köti a Bíróság a **véglegességet**;

- a.) a közlés időpontja a mérvadó; eljárást megszüntető határozatoknál, a Semmitőszék polgári tárgyú ítéleteinél és a francia Államtanács ítéleteinél is (többek között),
- b.) elsőfokú ítélet közlése a kérelmező féllel, az osztrák Alkotmánybíróság határozatának közlése, a portugál Legfelsőbb Bíróság ítéletének közlése a felekkel,
- c.) törvényi határidő elteltének időpontja (a felek vonatkozásában),
- d.) fellebbezés benyújtása a francia és az olasz jogban,
- e.) semmisségi panasz benyújtása a francia jogban...stb.

Az ésszerűség mérlegelése

A Bírósághoz beérkező panaszok kizárólag az eljárás hosszúságát és soha nem annak rövid mivoltát sérelmezték, ugyanakkor bátran kijelenthetjük, hogy a *6. cikk sérelmét jelenthetné egy túlzottan egyszerű módon lefolytatott és rövid eljárás is...*

***II. A strasbourgi emberi jogi bírászkodás esetjoga,
gyakorlata az eljárás ésszerű időtartamának vonatkozásában***

E fejezet kiindulópontjaként abból a kijelentésből indulnánk ki, hogy alapvetően elmondható, hogy mára a *Bíróság már több évtizedes gyakorlatot alakított ki* az eljárások elhúzódásának elbírálása vonatkozásában. Ezen kijelentés - és az egyes ügyek tanulmányozása - után azonban felmerül

bennünk a kérdés, hogy melyek is azok az érvek, vizsgálati szempontok, amelyek alapján e bírói fórum az eljárás ésszerű időtartamát meg tudja ítélni. Mindenekelőtt elmondható, hogy bár egy eljárásnak ezen milyenségének vizsgálata terén a Bíróság megfelelő gyakorlattal rendelkezik, mégis a megítélés alapjául szolgáló tények és szempontok nem teljesen problémamentesek és igencsak szerteágazóak.

A Bíróság elsősorban arra az álláspontra helyezkedett, hogy *nem szükséges bevárni az adott eljárás érdemi befejezését* az elhúzó eljárás vizsgálatának szempontjából, tudniillik az érintett személynek az „áldozati minőségben” való megjelenéséhez sokszor már az - ítélet nélküli - elsőfokú eljárás is elegendő. „Alapelv továbbá, hogy soha, semmilyen körülmények között nem az eljárás objektív időtartama az elbírálás alapja.”⁴ Tulajdonképpen az időtartam nem más, mint egy olyan tény, amelyet csak *további három szempont együttes vizsgálata* alapján lehet megítélni. A Bíróság gyakorlatából kitűnik, *hogy ezen három tényezőt csak egymással szoros kölcsönhatásban és összefüggésben lehet és kell vizsgálni*, azaz egyiknek sem lehet érdemi releváns szerepe önmagában a többi vizsgálata nélkül.

A vizsgálat alapját képező három fő szempont:

- 1. az ügy objektív bonyolultsága***, összetettsége és egyéb olyan összetevői, amelyeknek az eljárás időtartamára jelentős kihatása lehet,
- 2. A jogvita főszereplőinek magatartására vonatkozó kritériumok:***
 - ***a felek magatartásának milyensége, olyan szempontból, hogy az elhúzó eljárás nem vezethető-e vissza annak felróható mivoltára***
 - ***az érintett, Egyezményben részes állam közhatalmi, közjogi szerveinek magatartása a tekintetben, hogy ők maguk mennyiben felelnek az eljárás elhúzó jellege miatt...***

A következőkben munkánkat e három tényező vizsgálatára építjük fel oly módon, hogy néhol egyes eseteket megidézünk és igyekszünk az ésszerű időtartam megítélésének problematikus pontjaira rámutatni.

⁴ Grád András - A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve, Strasbourg Bt., 2005, Budapest, 283.o.

1. Az jogvita természetével kapcsolatos kritériumok

Az ügy bonyolultsága

A polgári per elhúzódásának alapját képezhetik az olyan befolyásoló tényezők, mint az eljárásban résztvevő nagy számú ügyfél, a tömeges iratanyag, a nemzetközi vonatkozások vagy akár a jogi vagy ténybeli komplexitás. Tény és való, hogy sok esetben ezen eljárási jellemvonások nem is olyan ritkán fordulnak elő. A Bíróság gyakorlatából kitűnik, hogy amennyiben ilyen esetekkel találkozik egy nemzeti hatóság *vagy bíróság és megfelelő „szorgalmat” tanúsít, úgy nem róható fel* az érintett államnak azon tény, hogy *az eljárás* mégis - ennek ellenére - *elhúzódott*. Ezt figyelhettük meg a *Katte Klitsche de la Grange vs Italy ügyben*⁵ is. Felmerülhet tehát a kérdés bennünk, hogy hogyan vizsgálja ilyenkor a Bírósága komplexitást, hiszen a hazai jogalkotásban is nem egyszer találkozunk olyan megfoghatatlan és igen nagy értelmezési teret adó kifejezésekkel, mint az „ügy bonyolultsága”. Lentiekben ennek megfelelően igyekszünk vázolni azon eseteket, amely alapján egy jogvita bonyolultnak minősülhet.

I. A vizsgált jogi probléma összetettsége:

- a.) hazánkban is ismert „fegyverek egyenlősége” elvének érvényesítése és tiszteletben tartása,
- b.) vagy akár egy új és/vagy pontatlan törvény alkalmazási problematikája.

II. A vizsgált tényanyag bonyolultsága:

- a.) tanúk nagy száma,
- b.) szakértő igénybevételének szükségessége,
- c.) bizonyítékok szokatlan jellege,
- d.) az ügy nemzeti érdekeket érintő mivolta.

⁵ Series A no. 293-B

III. *Az eljárás összetettsége*

- a.) beterjesztett indítványok nagy száma,
- b.) - ahogyan azt már említettük - a felek nagy száma,
- c.) és egyéb, különböző nehézségek az alábbi területeken:
 - egy nagyobb megfelelő összefogása és vezetése,
 - szükségszerű párhuzamos eljárások összekeveredésének elkerülése,
 - címet és/vagy nevet változtató tanúk „felkutatása” és meghallgatása,
 - bizonyítékok mérlegelése és egybevetése, összesítése,
 - és végül de nem utolsó sorban egy nemzetközi szerződés hivatalos értelmezésének bevétele is bonyolultságot és így elhúzódást eredményezhet.

Nem ritka, hogy a Bíróság részéről e körben mindössze csak egy olyan indokolással találkozunk, amelyben a jogvita *bizonyos fokú bonyolultsága*ra hivatkozik és ezen belül megemlíti, hogy az adott esetben ténybeli összetettséget vélt felfedezni. Ezen túlmenően nem ritkán alkalmazott megjelölésként az „*összetett*”, a „*nagyon összetett*” és a „*különösen összetett*” jelleg hiánya miatt indokolják döntésüket a strasbourgi bírák.

Az ügy tétje a kérelmező szempontjából

Bár ezen vizsgálati szempont némileg kisebb jelentőséggel bír az előbbihez képest, mégis „a Bíróság ezzel együtt több, mint tíz ügyben használta hivatkozásának alapjául, kezdve a Bucholz üggtől (1981. május 6., no 42, 92.p.) az Allenet de Ribemont ügyig (1995. február 10., no 308, 47.p.)”⁶.

A Bíróság „különleges és jelentős körütekintést” tett kívánatossá a nemzeti hatóságoktól az alábbi kérdéskörök vonatkozásában;

- a társadalombiztosítási ügyek csoportja,
- a személyállapottal és családjogi problémákkal kapcsolatos ügyek (személyek cselekvőképessége),
- a közlekedési baleset áldozatainak kártalanítása,

⁶ Bírósági Határozatok (Emberi Jogi Füzetek) 1997/3. 36.o.

- a megtevesztésre való hivatkozással ingatlan visszaigénylése az eladók részéről,
- a munkaügyi viták terén (érintett jövedelme és az ezzel összefüggő kártérítési igények), különös tekintettel a (rokkantsági) nyugdíjjal kapcsolatos ügyeket, valamint
- az orvosi hivatás gyakorlására vonatkozó ügyekben.

Mindezt pedig az Egyezmény 6. cikkének 1. pontjának szellemében tette meg.

Itt tehát nem másról van szó, minthogy a Bíróság a - fentiekben vázolt - három, fő és általános körülményt a jogvita sajátos körülményeire tekintettel *némileg másképpen értelmez*. Gondolunk itt elsősorban az állam által tanúsítandó gyors és hatékony magatartásra ezen speciális körülményekkel rendelkező esetekben. **Ilyen esettel találkozhattunk** egy francia jogvitánál, ahol *hatósági mulasztás* folytán bizonyos személyek HIV-vírussal fertőződtek meg, melynek folytán *éltek kártérítési igényükkel*. Jelen esetben az állami *hatóságok felróható magatartása* nem volt kétséges (a fertőzés tekintetében) és ezen önmagában sem nem jelentéktelen tényt súlyosbította az, hogy hiányzott a perek - az érintett személyek életveszéllyel is fenyegető betegsége miatti - szükségeszerű gyors elbírálása. Ennek eredményeképpen a Bíróság a *viszonylag rövidebb pertartamok ellenére is elmarasztaló ítéletet hozott*. Szintén e körben fordult elő, hogy a francia hatóságok békés megállapodásra jutottak a kérelmezőkkel, azonban a francia bíróságoknak mégsem sikerült a pert ezt követően sem időben lezárni. A Bíróság ennek alapján kimondta, hogy az ekkoron már öt-hat éve folyó eljárások az Egyezmény 6. cikkébe ütköznek, hiszen az államnak fokozott szorgalommal kellett volna eljárnia.

Ami a **társadalombiztosítási ügyek speciális jellegét** illeti, a viszonylag rövidebb pertartamok melletti elmarasztalás alapja nem más, mint az *érintettek szociális biztonságának veszélyeztetése*.

A **munkaügyi viták terén** pont hazánkat lehet - sajnálatos módon - megemlíteni, hiszen a Bíróság által, a specialitás miatt megkívánt gyorsaság hiányában nem meglepő, hogy az akár tíz-tizenkét évig elhúzódó ügyekben elmarasztaló ítéletek születnek⁷.

A **személyállapotí és családjogi ügyek vonatkozásában** pedig a Bíróság nem egyszer kijelentette, hogy a bontóperek és azok járulékos kérdéseinek terén a felmerülő, *jelentős érdekek nyomatékossá*

⁷ ld. Nyíró and Takács vs Hungary judgment of 21 October 2003, nos 54724/99 and 52726/99

teszik az intenzívebb gyorsaságot a hatóságok részéről. Különösen igaz ez a gyermekeket érintő ügyekben, ahol nem első ízben igazán rövid pertartam (3 év) mellett is kimondta a strasbourgi bírói fórum az ésszerű határidő miatti marasztalást⁸. Érdekességképpen itt érdemes megemlítenünk, hogy egy gyermektartásdíj külföldön történő végrehajtása esetén az az állam marasztalható el - ha a megkeresést követően indokolatlanul késlekedik a foganatosítással - amelynek területén a kötelezett (adós) lakik.

A végrehajtással kapcsolatosan pedig elmondható, hogy a Bíróság a tulajdonképpen eljárásokon túl a végrehajtást is beszámítja, azaz a vizsgálat alapjává teszi. Így előfordulhat olyan eset is, amikor a bírósági eljárás ugyan nem húzódott el de az azt követő végrehajtási eljárás már igen⁹. Tehát akár azt is kijelenthetjük, hogy sokszor még bírósági eljárásra sincs szükség, hiszen lehetséges az is, hogy valaki egy végrehajtható közjegyzői okirat alapján vezet valamire végrehajtást, amely eljárás indokolatlan elhúzódása ugyanúgy megalapozza az érintett állam felelősségét.

- **Exkurzus I.: „Justice delayed is justice denied”**
rendkívüli körülményt érdemlő esetei -

Elsősorban itt érdemes tisztáznunk a „Justice delayed is justice denied” angol nyelvű kifejezés magyar jelentését, amely nevezetesen nem jelent mást, mint „az elkésett igazságszolgáltatás azonosságát az igazságszolgáltatás megtagadásával”. Ebből egyértelműen kitűnik, hogy ha a Bíróság e körbe utal bizonyos esetköröket, *akkor annak igen nagy jelentőséget tulajdonít, azaz ahol az eljárás elhúzódása önmagában véve az igazságszolgáltatás megtagadását is jelenti egyben*. Ezen rövid bevezető után - munkánk terjedelmi határai miatt- a teljességre való törekvés igénye nélkül tömören ismertetjük az ide sorolandó két esetet. **Nevezetesen;**

1. a szülők által indított perek a következő tárgykörben:

- a.) gyermekük láthatási jogai és
- b.) gyermekük állami gondozásának fenntartása terén.

Talán mindannyiunk számára magától érthető, hogy ezen perek azért tartoznak e körbe, mert a gyermek-szülő kapcsolata a tét. Az ilyen eljárások éppen emiatt a visszafordíthatatlanság

⁸ Id. Maciariello vs Italy judgment of 27 February 1992, Series A no. 230-A

⁹ Id. Horsby vs Greece judgment of 19 March 1997, Reports 1997-II., 495.p.

veszélye mellett kerülnek befejezésre, így a „tárgyalások előtt minden késedelem a kérdések bíróság előtt történő megtárgyalását veszélyezteti”¹⁰.

2. Vértékenység betegségében szenvedő személyek kártalanítása az AIDS-vírussal történő megfertőzésük után.

A fentiekben ismertetett körbe való sorolás oka pedig a gyógyíthatatlanság és a korlátozottabb életesélyek.

2. A jogvita főszereplőinek magatartására vonatkozó kritérium

A bírói gyakorlat alapján elmondható, hogy csak az államnak felróható lassú eljárásnak lehet eredménye az ésszerű határidő megsértésének megállapítása. Azaz a Bíróságnak meg kell vizsgálnia a *felek magatartását* is. Munkánk e fejezetét emiatt két részre tagoljuk, nevezetesen;

1. „A felek magatartása” és
2. „Az eljáró hatóságok magatartása” alcímekre.

A felek magatartása

Először is érdemes tisztázni, hogy ki minősülhet az eljárásban *félnek*:

- a.) a felperes (aki, a Bíróság előtt általában kérelmező),
- b.) az alperes és
- c.) más felek, magán- és közjogi személyek.

Ezen felül akár közvetlen részvétel nélkül is bizonyos államigazgatási szervek kapcsolatba kerülhetnek a jogvitával. Ezt követően felmerülhet a kérdés bennünk, hogy ezen egyes résztvevők miként járulhatnak hozzá a per elhúzódásához;

- bizonyítási indítványok bejelentése,
- jogorvoslati eszközök és határidők teljes/majdnem teljes kimerítése,

¹⁰ Bírósági Határozatok (Emberi Jogi Füzetek) 1997/3. 36.o.

- késelem a bírói tanács megalakítása miatt, vagy ha a hatáskörrel nem rendelkező bíróság ítélete után ismételten meg kell idézni a két alperes valamelyikét,
- elnapolás, határidő meghosszabbítás, bizonyítás kiegészítése iránti kérelem,
- hatáskörrel nem rendelkező bíróság előtt kezdeményezett eljárás ténye,
- az ügyvéd személyének többszöri megváltoztatása vagy akár a védők nagy száma a peres eljárásban,
- egyezségi javaslatra való nyilatkozat,
- vesztes fél késelemes értesítése a polgári bíróság döntéséről.

Alapvetően elmondható, hogy a Bíróság kimondta, hogy *polgári ügyekben a megfelelő gondosság tanúsítása elvárható a résztvevő felektől*. Ugyanakkor a bírák igyekeznek kideríteni a vizsgálat során, hogy a felek magatartása vétkes, késleltető vagy visszaélészerű volt-e, amely egy olyan objektív tény, amely az *állam mentesítésére* szolgálhat egy adott esetben. Emellett azonban az érintettek hozzáállása nem mentesíti a bírakat a 6. cikk által előírt ésszerű határidő követelménye alól, azaz az igazságszolgáltató *hatóságoknak nem lehet és nem kell várakozniuk egy ilyen esetben*, még azon államokban sem, ahol egyébként ilyen elvet vallanak.

A felek magatartása kapcsán a Bíróság vizsgálja *a felek önmérsékletét* is, amellyel az egyes eljárási jogaik érvényesítésétől tartózkodnak, avagy figyelembe veszi *a felek kérelmeinek alaposságát és eredményességét* is. Ennek során a gyorsító kezdeményezéseket a fél javára értékeli, így ezek között például az eljárás felfüggesztésével szemben az eljárás újra indítása ellen előterjesztett jogorvoslatot. Ugyanakkor a Bíróság megállapítása *szerint a feleknek nem kötelezettsége*, hogy a belső jog által adott „gyorsító jellegű” lehetőségeket egytől-egyig felhasználják és kimerítsék.

A jogvita komplexitásához hasonlóan a Bíróság bizonyos „minősítéseket” alkalmaz a felek magatartása vonatkozásában, így pl.:

- ◆ bizonyosan,
- ◆ kétséget kizáróan,
- ◆ alaposan,
- ◆ nagy mértékben,
- ◆ bizonyos pontig vagy mértékig való hozzájárulás az eljárás menetének lassításához.

Az eljáró hatóságok magatartása

1. Igazságszolgáltatási szervek és más hatóságok az eljárásban

Az eljáró hatóságok kifejezés elsősorban az igazságszolgáltatás szerveit jelöli, így az ítélkező fórumokat, az alap-és a semmisségi eljárásban résztvevő bírákat és a törvényszéki jegyzőket (már ahol léteznek ilyenek). E kör tovább bővíthető az akár félként, akár más címen résztvevő közigazgatási szervekkel.

Általuk kifejezhető elhúzó magatartások a következők (példaszerűen);

- előzetes intézkedés késedelmes megtétele,
- új határozat meghozatalának késedelmes elrendelése,
- egymással összefüggő polgári ügyek egyesítése,
- az államigazgatási szerv késedelme az eljárás újraindítása terén,
- a tanúk szabálytalan idézése,
- a szakértő késedelmes idézése a bíróság elé,
- túlzottan nagy számú kérelem elfogadása,
- a perbeszédnek napjának kijelölésében való késedelem,
- a tárgyalás napjáról szóló értesítés elmulasztása... stb.

A bíróságok részére előírt kötelező határidők figyelmen kívül hagyása mérlegelendő elemnek minősül a vizsgálat során, *de nem feltétlenül alapja* a 6. cikk vonatkozó részének megsértésének.

Az állam felelősségében viszont enyhítő körülménynek minősül, ha a jogorvoslat halasztó hatállyal bír. *A contrario nem mentesít* a bírák ismételt cseréje az eljárás során vagy akár a meg nem felelő számuk.

Itt fontos kiemelni, hogy amennyiben a bíróságok döntésüket erőfeszítéseik ellenére is csak hosszú évek után tudják meghozni, nem szükségszerű a 6. cikk 1. pontja sérelmének megállapítása, ugyanis

rajtuk kívül egyéb nemzeti hatóságok magatartása, tevékenysége is meghatározó szerepet tölt be és ilyenkor elsősorban a kormány és a jogalkotó munkájára kell gondolnunk.

2. A többi nemzeti hatóság; a kormány és a jogalkotó

A Bíróság sok esetben figyelembe veszi a kormány által meghivatkozott, a bíróságokat súlytó nehézségekkel kapcsolatos érveit, amelyek lassíthatják az eljárás lefolyását.

Ilyenek;

- a.) Németország; munkaügyi jogviták számának növekedése
- b.) Svájc; ügyek torlódása a Szövetségi Bíróság előtt
- c.) Spanyolország és Portugália; a demokráciához való visszatérés egy-egy válságos helyzetből.

A Bíróság ezzel kapcsolatosan a 6. cikk 1. pontjának céljaul azt a zárttságot, rugalmasságot, megértést és elővigyázatosságot sugalló doktrínát jelölte meg, miszerint „az igazságszolgáltatás ne legyen kiszolgáltatva az eredményességet és hitelességet romboló késedelmeknek”. Azaz *a részes államoknak úgy kell megszervezniük országuk igazságszolgáltatását, hogy az az - a munkánkban tárgyalt és - irányadó cikknek megfeleljen, különös tekintettel az ésszerű határidő vonatkozásában.* Az államok által e célból leggyakrabban *tanúsított intézkedések körébe tartozik* a titkári, jegyzői és bírói állások kialakítása, *fontossági sorrend* megalkotása az ügyek tekintetében és a *különböző törvényi reformok* és módosítások eszközölése. Természetes, hogy ugyan ezen feladatok meghatározása nem a Bíróság hatásköre, azonban ezek *hatékonyságának megítélése* igenis annak minősül.

Így például a Bíróság egy német ügyben kijelentette, hogy nem tisztje a közigazgatási bíróságok előtt folyó eljárás nagy hagyományokkal rendelkező német rendszerének vizsgálata és bírálata, de ha az eljárások összekeverednek az állam feladatának minősül a következtetések levonása és az eljárás egyszerűsítése az adott eset vonatkozásában, méghozzá a 6. cikk 1. pontjának szellemében.

Az államok által alkalmazott érvek megítélése a marasztalás elkerülése végett:

➤ *Szervek, hatóságok leterheltségére, nehézségeire való hivatkozás:*

A gyakorlat által alátámasztott megállapításunk az, hogy szinte *teljesen hiábavaló* az államok által gyakran meghivatkozott azon indok, miszerint az igazságszolgáltató szervek leterheltek, vagy éppenséggel az ott jelentkező technikai és adminisztrációs nehézségek és nem utolsósorban a bíróihiányra való hivatkozás sem bizonyulhat sikeresnek.

A Bíróság ezzel kapcsolatosan többször is kijelentette, hogy az államok kötelezettséget vállaltak az Egyezményhez való csatlakozással arra, hogy egy megfelelő, az Egyezménnyel összhangban álló intézményrendszert alakítsanak ki, vagy szükség esetén ilyenné formálják. Így volt ez Portugália esetében is, aki a *demokratikus társadalmi berendezkedés kialakításának rövid időtartamára hivatkozva* „próbált kibújni” a felelősség alól, és bár a Bíróság részben értette a meghivatkozott objektív portugál indokokat, mégis sorjában marasztalta a 6. cikk 1. pontjának megsértése miatt. Ehhez igen nagy hasonlóságot véltünk felfedezni a spanyol eljárások esetében is.

Az eljárás indokolatlan elhúzódásának megállapításához *nem szükséges* mulasztásnak fennállnia az érintett hatóság(ok) oldalán, hiszen sok esetben akár egyetlen egy szerv huzamosabb inaktivitása is elegendő ehhez. Itt is fontos kiemelni, hogy nem bír relevanciával az a tény sem, hogy az adott időintervallumban a szerv bármely nehézséggel vagy leterheltséggel küzdött.

➤ *Mulasztás közvetett jellege:*

Szintén *nem képezheti a mentesülés alapját* az sem, hogy egy szerv felelőssége csak közvetett módon mutatható ki a mulasztásért. Egy esetet¹¹ idézve a sértés megállapításának indokául szolgált az a körülmény, amikor egy szakértő tizenhat hónapon át nem készítette el hivatalos szakvéleményét. A tárgyalás során az érintett személynek ugyan meg lett volna annak a lehetősége, hogy egy másik szakértő kirendelését kérelmezze az eljáró bíróságtól, ez azonban - *kötelezettségről nem lévén szó* - nem eredményezhette a felróható perelhúzási magatartást az oldalán. Így végül a bíróság felelőssége került megállapításra, mert a szakvélemény minél hamarabb történő csatolása érdekében *nem tett meg minden tőle elvárható intézkedést*.

¹¹ Scopelliti vs Italy judgment of 23 November 1993, Series A no. 278

➤ *Másokkal kapcsolatos indokolatlan elvárások*

Nem képez megfelelő kimentési okot az sem, ha a hatóságok másokkal kapcsolatos de *indokolatlan* elvárásaira visszavezetve kívánja megmagyarázni a késedelem okát.

➤ *Egyes eljáró személyek hibái, jogbeli tévedései*

A Bíróság álláspontja szerint *nem várható el*, hogy egy állam mindenképpen garantálja, hogy bírái és tisztviselői nem fognak tévedni vagy hibát elkövetni. Azonban rögtön hozzá is tette, hogy az *olyan hibák alapján*, amelyek az *eljárás elhúzódsához vezetnek egyéb körülményekkel való összhatás* eredményeképpen elhúzódsért való felelősség megállapítható.

Érdekességképpen említenénk meg egy igazán kirívó lengyel eljárást, amely még huszonöt év után is még mindig az elsőfokú eljárási szakaszban tartott úgy, hogy az eljárás tárgyát képező jogi probléma sem volt mondható bonyolultnak, tekintettel arra, hogy mindössze egy házastársi közös vagyon megosztása iránt folyt a peres eljárás.

Ilyen ügyekben *elsősorban a latin jogrendszerű államokat marasztalja* a Bíróság, ezeken belül is elsőként Olaszországot, majd kisebb számban Spanyolországot és Portugáliát. Nagy örömünkre kijelenthetjük, hogy utóbbi időben erőteljes felzárkózás tapasztalható a volt kelet-európai országok vonatkozásában e téren.

Exkurzus II.: A hazai polgári eljárásjogi szabályozás tömör ismertetése

az elhúzóds miatti szankcionálás terén...

A *perhatékonyaság elve és az ésszerű időn belüli befejezés elve* a magyar polgári perrendtartásban is szabályozásra került, mint eljárási alapelv.

A Pp. (1) bekezdése *bírói feladatként* fogalmazza meg az ésszerű időn belüli befejezés követelményét, míg a (2) bekezdés az *ésszerű idő fogalmára* kíván *relatív támpontot* adni, miszerint ennek megítélését a jogvita tárgya, természete és az ügy egyedi körülményei határozzák meg.

A harmadik bekezdés rendezi a „szankcionálás” kérdéskörét ezen eljárás alapelv sérelme esetében. Tudniillik az érintett személy a nemzeti bíróság felelősségre vonását kérelmezheti. Majd ezt követően **méltányos elégtételt biztosító kártérítési pert indíthat a bíróság ellen**, amelynek **feltétele azonban**, hogy az összes rendelkezésre álló hazai jogorvoslati lehetőséget kihasználja az érintett fél.

Ez egy speciális per fajta, amelyben a megyei bíróság fog eljárni, még hozzá soron kívül, ahol bíróság védelmét az *OIT látja el*.

Ptk. vs Pp. által szabályozott irányadó felelősségre vonás elhatárolása

Ptk.: (349.§) államigazgatási jogkörben okozott kár - amit a bíróságra is megfelelően alkalmazni kell.

Felelősségre vonás feltétele; az okozott kár bekövetkezése **felróható** legyen a bíróság számára.
Vagyoni kártérítés.

Pp.: értelmében nem előfeltétel a felróhatóság bizonyítása, mindössze annyit kell az érintettnek bizonyítania, hogy a bíróság ezen eljárási alapelv vonatkozásában jogait vagy jogos érdekeit sértette. A differencia másik vonulatát képezi, hogy ezen esetben **nem vagyoni kártérítésről** beszélünk.

Felhasznált irodalom

- Grád András : *A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve,*
(Strasbourg Bt., 2005, Budapest)

- Bírósági Határozatok / Emberi Jogi Füzetek 1997/3.
- *A folyóiratból felhasznált tanulmány címe; „A polgári és a büntetőeljárások időtartama az Emberi Jogok Európai Bírósága joggyakorlatában”*